

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Candidatus Abbreuiatus Jurisprudentiae Sacrae, Hoc Est,
Juris Canonici, Secundum Gregorii Papae IX. Libros V.
Decretalium Explanati Summa, Seu Compendium**

Pichler, Vitus

Augustae Vindel., 1733

Titulus XXII. De Fide Instrumentorum.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-63440](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-63440)

TITULUS XXII.

De Fide Instrumentorum.

SUMMARIUM.

1. Quid, & quotuplex sit Instrumentum, tam Publicum & Authenticum, quàm Privatum.
2. Quid ex parte conficientis requiratur.
3. Et quid ex parte formæ ad confectiõnem Instrumenti Publici.
4. Instrumenta publica, & privata Authentica plenè probant: an & transumpta.
5. Instrumenta privata pro scribente nihil, contra eum probant plenè, regulariter.
6. Quid probent libri privati:
7. Et quid libri Mercatorum, & Sociorum.
8. Quomodo & quando producenda Instrumenta.
9. A quo sint edenda.
10. Quomodo impugnari possint:
11. Præsertim ratione falsitatis.

Per Instrumentum hîc intelligitur scriptura, I
ad faciendam fidem Judici, seu ad aliquid probandum in iudicio, confecta vel adhibita. Dicitur ab *instruendo*, utpote instruens Judicem circa causam. Est duplex, *Publicum*, quod à persona publica quâ tali, seu à Notario, qui etiam vocatur Tabellio, ad hoc specialiter ordinato, & simul cum certis solennitatibus confectum est. Et *Privatum*, quod à persona non publica ad id muneris destinata & sine solennitatibus confectum est. Utrumque est vel
Ori-

Originale, Haupt-Brief / quo nomine venit prima & principalis illa scriptura, primitus confecta, & adhuc existens: vel *Exemplum*, seu *Exemplar*, *Copiatransumptum*, *Vidimus Copem* / *Abschrift* quo nomine venit scriptura secundum Originale transcripta: si id factum est manu vel auctoritate publica, dicitur *exemplar authenticum*, ein *beglaubte Abschrift*. Ex Instrumentis privatis aliqua vocantur *Authentica*, & referuntur quoad effectum probandi ad Publica, ac eatenus Publica vocari merentur; quæ nimirum aliunde, quàm à manu Notarii cum certis solemnitatibus ea erigentis, vim probandi Publicis partem obtinent, uti sunt I. *Protocolla Judiciorum*, seu *Acta Judicialia*, quæ continent gesta coram Judicè à Notario publico. vel duobus viris idoneis annotata. *c. 11. de probat.* 2. *Scripturæ publicæ & authenticæ munitæ sigillò*, v.g. *Episcopi aut Prælati Ecclesiastici, Principis, Civitatis, vel alterius Communitatis saltem accedente consuetudine*, per *c. 7. de probat. c. 9. h. t. c. 14.* & *ibi gl. de Excess. Prælat.* quod extendunt etiam ad sigillum Officialis publici cujuscunque quoad ea, quæ facit vi officii. *Speculat. de Probat. §. 3. videndum n. 15.* sed sigillum debet esse illatum, & satis cognitum, ac insuper accedere vel subscriptio ejus, cujus est sigillum, quod tamen probabilius negatur à Mascardo & aliis, vel fieri mentio in contextu, illud voluntate sigillantis esse appositum. 3. *Scripturæ ex Archivo publico depromptæ, & ibi inter scripturas publicas assertatæ.* *Auth. Ad hæc. C. h. t.* Sed ut censeatur esse

esse archivum publicum, debet esse ad servandas scripturas publicas & authenticas erectum auctoritate Principis vel Magistratus, potestatem ferendi leges habentis, nempe Episcopi aut superiorum Prælatorum, Principis, vel alterius Status Imperii, qui in suo territorio jura Regalium exercet: cujusmodi Archivio præest Archivarius vel Cancellarius, *Commentariensis* olim dictus. Unde Archiva inferiorum, v. g. Monasteriorum, Ecclesiarum, Civitatum Municipalium, ac Nobilium, qui non sunt Status Imperii, privata sunt; cum jus publici archivii non obtineant, nec ibi reponantur solæ scripturæ authenticæ, sed etiam registra, æstima, urbana, *Grund-Bücher* &c. 4. Libri Officialium publicorum, Parochorum, *die Tauff- Todten- und Hochzeit-Bücher* / Collegiorum opificum, *Zunft-Bücher* / libri Censuales Civitatum, *Steuer- und Zahl-Bücher*. 5. Scripturæ privatorum, quibus præter ipsos principales subscripserunt tres integri testes, qui tamen recognoscere debent manum suam. *arg. l. 11. C. qui pot. in pign.* demum 6. Litteræ contractuum, quibus utraque pars contrahens subscripsit.

His opponuntur Instrumenta Privata *non-Authentica*, qualia sunt. 1. Chirographum, *Schuld-Schein* / quo aliquis fatetur se debere, v. g. 100. florenos ex mutuo. 2. Aposta, seu quietantia, *Quittung* / quo creditor fatetur, solutionem sibi esse factam. 3. Antaposta (alio nomine litteræ reversales) qua vicissim debitor fatetur, se creditori solvisse censum, pensionem annuam &c. 4. Syngrapha, qua contrahentes testantur, se iniisse contractum, v. g. emptionis, venditionis,

conventionem &c. In praxi subinde confunduntur syngrapha, chirographum, apocha. §. Libri privati, v. g. censuales, Erb=oder Zins=Register/ libri rationum, seu dati & accepti, conventionum initarum, inventaria seu registra privata, in quibus v. g. tutor descripsit res sui pupilli, paterfamilias accepta & expensa, socius merces nomine societatis emptas, litigans expensas in litem factas &c. 6. Litteræ missivæ, seu epistolæ, litteræ cambii, dimissoriales &c.

2. Dico 1. Ut Instrumentum publicum ritè conficiatur, ex parte conficientis requiritur 1. ut sit Notarius legitimus. 2. ut legitimè procedat. Sumitur utrumque ex c. 2. h. t. Nov. 43. 44. 73. c. 5. & 7. Censetur autem esse *Notarius legitimus*, si est ex legitimo thoro natus, Juris peritus, aut eorum saltem, quæ muneris sui sunt propria, & legitimè creatus, scilicet ab eo, qui potestatem creandi habet, cujusmodi per se sunt soli Principes & Magistratus Superiorem non recognoscetes, uti est Pontifex in Ecclesiasticis, Imperator in Politicis per Imperii Romani limites: ex privilegio tamen competit Comitibus Palatinis, ex consuetudine verò Episcopis, & Principibus inferioribus, sed pro suis duntaxat territoriis. Si Notarius sit constitutus à Supremo Principe, vi consuetudinis valida erigit Instrumenta pro utroque foro, scilicet creatus à Papa etiam pro foro sæculari & in causis temporalibus, ac vicissim creatus à Cæsare etiam pro foro Canonico & in causis spiritualibus. Item valida conficit etiam pro extraneis, modò ipse sit intra territorium constituentis.

Abb.

Abb. inc. 15. h. t. n. 9. Hiltrop. de Process. Judic.
p. 3. tit. 10. denique debet esse juratus.

Ut autem censeatur legitime procedere, requiritur I. ut rogatus sit ad faciendum Instrumentum à Parte, vel Partibus, à cujus vel quarum voluntate dependet Instrumentum. Ut circa hoc nihil possit objici, consultum est, ut Notarius vel initio vel in fine exprimat, se ad id rogatum esse. 2. ut vel propria manu scribat ipse Instrumentum, vel saltem subscribat, nomen & cognomen suum, addendo etiam, qua auctoritate, an Cæsarea vel Pontificia, sit Notarius: item apponendo signum sui Notariatûs, quod est aliqua imago vel figura. An hujus signi, uti & Sigilli, appositio sit de substantia Instrumenti, lis est inter DD. quam optime dirimit consuetudo loci. 3. ut non faciat Instrumentum pro non subditis illi, à quo constitutus est, licet à supremo Principe constitutus possit etiam pro extraneis, & peregrinis, ut jam annotavimus. 4. ut negotium sit honestum & licitum, atque non requirens cognitionem Judicis. 5. ut habeat negotii, super quo conficit Instrumentum, notitiam per se ipsum, illudque ipse viderit, vel audiverit, ut aded ipse debuerit interesse actui: nisi utraque Pars suum contractum, vel Testator suum testamentum, coram Notario quasi de novo repereret. 6. ut totum factum vel negotium cum debitis circumstantiis & clausulis fideliter, integrè, & in charta munda, vel potius membrana pergamina describat, nempe quis, quid ex qua causa &c. debeat. *l. scripturas. 11. C. qui pot. in pign.* si tamen nemo excipiat contra Instrumentum, in quo similia sunt omissa, illud subsistit. *arg. l. 3. ff.*

de V. O. uti & instrumentum *Antiquum*, ante 30 nempe, vel juxta alios ante 60. vel 100. annos confectum (quod tamen tempus melius relinquatur arbitrio Judicis) licet illa omnia non accuratè exprimat.

3 Dico 2. Ut Instrumentum publicum ritè conficiatur, *ex parte formæ* requiruntur sequentes solennitates. 1. Debet præmitti invocatio Divini Nominis his, vel similibus verbis: *In Nomine Domini. Amen:* vel: *in nomine Sanctissima & Individua Trinitatis. &c.* 2. debet exprimi tempus, nempe annus Christi, mensis, & dies, vel etiam hora. 3. Indictio, *die Römer = Zähl/* quam reperire est in Calendariis. 4. Nomen & annus Papæ, vel Imperatoris, vel utriusque, aut Regis, in cujus territorio fit Instrumentum. Nomen Consulis hodie omittitur. 5. Locus non tantum generalis, sed etiam specialis, scilicet non tantum territorium, sed oppidum, imò de consuetudine etiam domus, & hypocaustum. 6. Testium saltem duorum, in quorum præsentia actus est gestus, nomina, qui tamen non necessariò debent esse omni exceptione majores, cum habilitentur per consensum Partium. An omnes, vel quænam ex his solennitates necessariæ sint ad valorem Instrumenti, dependet ex consuetudine. Vid. Haunold. *de J. & F. to. 5. tr. 4. n. 369. & 389.*

4 Dico 3. Instrumenta publica, & privata Authentica, nisi per exceptionem elidantur tanquam falsa, vel saltem ut suspecta, plenè probant quoad ea, quæ dispositivè in iis continentur, licet non quoad ea, quæ solum enuntiativè seu narrative

vel

vel incidenter dicuntur. *c. 1. 2. & l. 15. C. h. t.*
 DD. passim. Extendit se assertio 1. ad trans-
 sumpta, exemplaria authentica, & copias vidima-
 tas, modò sint conformes Originali, factas ab eo-
 dem Notario cum debitis solennitatibus, vel ab
 alio quidem, sed cum auctoritate Judicis, aut cum
 expresso consensu Partium, talem copiam vel
 transumptum approbantium tanquam conforme
 Originali. Sumitur ex *l. 24. ff. qui testam. fac.*
pos. c. 20. de convers. conjug. Everhard. Felin.
 Abb. &c. cum tale exemplum censeatur virtuali-
 ter esse ipsum Originale. Consonat. *c. fin. h. t. ibi:*
Si instrumenta propter vetustatem, vel propter ali-
am justam causam exemplari petantur, coram Or-
dinario Judice, vel Delegato, ab eo specialiter præ-
sententur: qui si ea diligenter inspecta in nulla sui
parte vitiata repererit, per publicam personam illa
præcipiat exemplari, eandem auctoritatem per hoc
cum Originalibus habitura. Hodie vi consuetu-
 dinis teste P. Pirhing *h. n. 22.* non Judex, sed No-
 tarius inspicit Originalia. Aliter si fiant trans-
 sumpta, regulariter nihil probant. *c. 1. h. t. ibi:*
Si scripturam authenticam non videmus, ad exem-
plaria nihil facere possumus. Extendit se 2. ad apo-
 stillas seu additiones, in margine, vel initio, vel in
 fine, item ad interlineationes, cancellationes & ra-
 suras, si factæ sint ab ipso Notario unà cum ipso In-
 strumento; debet tamen Notarius subscribendo
 attestari, eas à se esse factas, & quidem de singu-
 lis, si plures fecit. Communis cum Mascardo.
 Extendit se 3. ad libros Rationum, Censuales,
 Fiscalium, Thesaurariorum, & Parochorum, ut-
 pote conscriptos ab Officialibus publicis, nimi-

rum quoad ea, quæ pertinent ad eorum officium
l. 10. ff. de Probat. Quia Officiales publici pu-
 blica auctoritate sunt constituti ad talia conscri-
 benda non minus, quàm Notarii publici ad instru-
 menta publica conficienda.

§ Dico 4. Instrumenta privata non-authentica,
 seu scripturæ privatæ, pro scribente regulariter
 nihil. 2. Contra scribentem (idem est de sub-
 scribente, vel de sigillante) plenè probant, mo-
 dò sint confessatæ, h. e. modò scribens recog-
 noscat suam manum, vel sigillans suum sigillum
 & causa debendi sit expressa. Pars I. constat tum
 ex *l. 7. C. de probat.* tum ex ratione, quia nemo
 est idoneus testis in causa propria, & in nullius
 potestate esse debet alium sibi obligatum facere
 per suam scripturam: quamvis autem pro scriben-
 te nec plenè nec semiplenè probet, aliquam ta-
 men facere potest præsumptionem. Dixi, *re-
 gulariter*; nam fallit 1. si est summa modica, &
 scribens aliàs valde bonæ famæ; tunc enim scri-
 ptura privata probat plenè juxta aliquos. 2. Si
 Adversarius eam producat pro se. *l. 26. §. fin. ff.
 depositi. & Auth. Ad hac. C. h. t.* Item si inter
 Partes approbata (vel in Judicio recepta & agnita
 fuit) seu si Pars adversa nihil opposuit. Reiffen-
 stuel *hic n. 191. seqq.* & in his casibus iterum ple-
 nè probat, uti & 3. Si epistola ab eo, ad quem
 missa est, fuit acceptata & retenta sine contra-
 dictione. per *Clem. 1. de procurat. & l. 16. ff. de
 S. C. Maced.* 4. Si à scribente fuit adjectum ju-
 ramentum; tunc enim tribuitur ipsi semiplena
 probatio, quia æquivalet uni testi jurato. 5. Si
 quis alteri dedit *chartam biancam*, ut vocant, seu

vacuam, nomine tamen & sigillò suò signatam, ut
 is scribat, quod petit, pro libitu; hæc enim pro-
 bat tunc, quando, qui dedit, postea legit ratum-
 que habuit, quod alter scripsit: non vero, si ex-
 cipiat, qui dedit, dicendo, se non legisse, quod
 scriptum est, vel se non dedisse talem chartam in
 hunc finem, vel quædam præter intentionem suam
 fuisse adscripta. Sutting. *observ. 72. n. 5. 6.* En-
 gel *h. n. 29.* cum Panorm.

Pars 2. probatur tum ex *l. 26. cit. §. 1. & l. 13.*
C. de non num. pecun. tum ex ratione; quia talis
 scriptura privata, qua quis aliquid scribit contra
 se, censetur esse confessio, & agnoscens suam ma-
 num confiteri reputatur, vera esse, quæ scripsit:
 propria autem confessio est optima probatio. Nec
 obstat, quòd confessio extrajudicialis non probet,
 saltem plenè, quæ facta est absente Parre adversa:
 hoc enim solùm procedit de confessione verbali,
 non de scripta; scriptura enim semper loquitur,
 etiam coram Adversario & Judice, si exhibeatur.
 Deinde majori deliberatione solemus scribere,
 quàm loqui. *arg. l. 1. C. de Usuris:* unde confes-
 sio extrajudicialis scripta æquivalet confessioni ex-
 trajudiciali vocali geminata, seu ex intervallo re-
 petita, & factæ coram Adversario; cujusmodi,
 si simul expressa sit causa, plenè probant, uti di-
 ctum *ad Tit. de Confessis.* Addidi tamen, *modò*
causa debendi sit expressa, nimirum specifica, an
 scribens debeat ex mutuo, emptione, vel quo alio
 titulo: nisi fateatur se debitorem causæ piæ. *arg. c.*
fin. de success. vel nisi aliunde causa facile præsumi
 possit, ut si scriptò promittas bene merito de te,
 vel pauperi, te illi donaturum ades, vel certam

eleemosynam, vel scribas alterum tibi non obligari; quia in his casibus præsumitur causa gratitudinis, misericordiæ, liberationis vel gratuitæ, vel solutionis factæ. *Objic.* Qui scribit, se debere alteri, licet non exprimat causam, an ex mutuo, empto &c. debeat, non minùs fatetur debitum, quàm qui exprimit causam: sed propria confessio est optima probatio: ergo. *R.* Fatetur quidem, sed non confessione, ex qua secundùm Jura oritur actio, vel ex qua efficaciter obligetur.

6 Quæres, an etiam libri privati, in quibus describuntur rationes, acceptum & expensum, jura, census, debita activa, & passiva, prædia, sylva, res alienæ, quæ administrantur, uti sunt Registra, Urbana, Inventaria sine auctoritate Judicis conscripta &c. nihil probent, sicut scripturæ privatæ, seu chartæ separatæ, & non consutæ in libros? *R.* Quamvis regulariter pro scribente non strictè probent, utpote scripturæ privatæ, faciunt tamen magnam præsumptionem; cùm tales homines, talia referentes in libros, non soleant fraudulenter procedere; imò efficiunt semiplenam probationem, si scribens aliàs fuit bonæ famæ. & jam mortuus, contineantque data & accepta. Nicol. de Passerib. *de scriptura privata l. 4. de librationum n. 24.* Imò pro eodem plene probent, si scribens, homo aliàs bonæ famæ, juramento confirmavit, verum esse, quod scripsit, & summa sit parva. Masc. *concl. 973. m. n. 13. 58.* item si plura alia adminicula concurrant, ut si contineant data & accepta, atque sic etiam aliquid contra scribentem: si expriment causam: si apponant annum, mensem, & diem: si scribens aliàs sit fide dignus,

dignus, & adjiciat juramentum: si libri contineant solum res ad officium illud pertinentes, & careant cancellationibus &c. Nicol. de Passer. l. 4. cit. de libr. Mercat. à n. 48. præsertim si scribens jam sit mortuus. Denique in factis antiquis, memoriam hominum excedentibus, & ubi aliæ probationes moraliter haberi nequeunt, ejusmodi libri semiplenam, & juxta aliquos etiam plenam fidem merentur.

Petes, quid sentiendum de libris Mercatorum, Campforum, & Sociorum? R. si ritè sint instructi secundum statuta & consuetudines locorum, plenè vel semiplenè etiam pro scribente probant. Sic juxta Statutum Norimbergense libri Mercatorum plenè probant, si sint regulati juxta arbitrium peritorum Mercatorum, scripti à viro famæ bonæ, & scripturam confirmante cum juramento, & Adversarius nihil probet contra. Item iidem libri etiam secluso hoc statuto probant semiplenè. Gail. l. 2. observ. 20. n. 2. Carpzov. apud Hann. to. 5. tr. 4. de J. & J. n. 509. Lauterbach ad ff. h. t. §. 50. Idem de libris Campforum cum proportione dicendum quoad ea, quæ ad cambia & suam negotiationem pertinent. Si vero hi mercatores, & campfores, non teneant suos libros legaliter, sed in iis alterationes, superadditiones, interlineationes, apostillæ, abrasiones, vel cancellationes reperiantur, non adhibetur eis fides. Citatur Rotap. 19. decis. 405. n. 19. in recent. De libris rationum inter Socios docet Menoch. de arbitr. Jud. casu 92. quando plenè probent quoad negotia communia.

¶ Dico 5. Instrumenta in Judicio producenda 8

Gg 5

sunt

sunt Parte citata, & quidem in termino probatorio, nempe post litem contestationem (vel etiam post publicationem attestationum; quia hic nullum est periculum subornationis) regulariter tamen ante conclusionem in causa. 2. Edenda quoque seu exhibenda sunt Judici integra, Parti verò solum illud capitulum (si plura contineat Instrumentum) circa quod litem est, inspiciendum vel prælegendum, datâ etiam ipsi copiâ vel extractu illius in scripto. Pars 1. constat ex *c. 9. h. t.* item ex praxi & Ordine Judiciario. Poterunt tamen produci etiam post conclusionem in causa, si Judex censeat esse necessarium vel utile; si Pars adversa non contradicat; si id serviat ad defensionem Rei in causa Criminali, vel ad vitandum peccatum in Matrimoniali; & si primùm postea sint reperta, ac producens juret, se prius eorum notitiam non habuisse. Pars 2. sumitur ex *c. 5. h. t. l. 10. §. 2. ff. de Edendo.* & hac ratione, quia Judicis est examinare, an Instrumentum sit legitimum, igitur totum videre debet: Pars verò necesse non habet aliud inde scire, quàm capitulum vel puncta litem concernentia.

- 9 Dico 6. Edere seu exhibere instrumenta illa tenetur & Actor & Reus, quæ allégat, seu ipse in Judicio usus est. 2. Item illud, ad quod se refert Instrumentum productum. 3. Actor quoque tenetur edere Reo, id petenti, Instrumenta, quibus ipse aliàs usus non est. 4. Non tamen vicissim Reus Actori, etiam petenti, saltem regulariter. Pars 1. habetur *l. 1. §. 3. ff. de edendo.* ubi DD. Pars 2. in *Auth. Siquis in aliquo C. eod.* quia referenti sine relato non creditur. Pars 3. in *l. 5. §.*
fin.

fn. C. eod. Pars 4. l. 1. & fn. C. eod. l. 7. C. de testib. & c. 1. de probat. Ratio disparitatis est, quòd Actor voluntariè ac sponte compareat in Judicio, adeoque conveniens sit, ut veniat aliunde instructus ad probandam intentionem suam, & probationes non petat è *domo Rei* vel Adversarii sui: econtra Reus veniat ad Judicium invitus & tractus; proinde favorabiliores debent esse ejus partes, ita ut favore defensionis etiam ex domo Actoris medium se defendendi petere possit, ac vicissim cogatur arma ad se impugnandum adversario porrigere, quod nimis inhumanum foret. *l. 4. & fn. C. de edendo.* Interim tamen in quibusdam casibus etiam Reus tenetur Instrumenta edere Actori petenti, nempe 1. ea, quibus ipse usus est, ut dictum. 2. Quæ sunt utrique litiganti communia, vel communibus expensis facta. *c. 12. h. t.*, qualia sunt testamenta, utpote communia hæredibus & legatariis, acta Judicialia, super contractibus v. g. emptionis-venditionis erecta. 3. Si Actor est fiscus. *l. 2. §. 2. ff. de J. F.* quod privilegium extendit communia etiam ad Ecclesias, causas Pias, & Matrimoniales. 4. Si Reus est usurarius, vel aliàs fraudibus assuetus. *Clem. un. de Usuris.* 5. Si Actor intentionem suam jam habet fundatam, v. g. jam plenè probavit, se fundum vendidisse Reo, nescit tamen, sub quibus conditionibus. *l. 52. ff. de act. empt.* 6. Si æquum videatur Judici, ut Reus Actori exhibeat Instrumenta, ut si Actor probet sufficienter, se citra culpam suam amisisse, v. g. incendiò, instrumenta propria. Atque ita sentiendum de Actore & Reo, in lite constitutis. Tertius verò regulariter non tenetur edere Instrumenta.

l. 2. C. quando & quib. nisi instrumentum sit proprium petentis editionem, vel commune. per c. 12. cit.

10 Dico 7. Impugnari Instrumenta possunt variis ex capitibus. 1. Ratione causæ efficientis, quia v. g. Notarius, qui fecit, non fuit legitimus, vel ut falsarius jam semel condemnatus. 2. Ratione causæ formalis, quia Instrumentum non habet solennitates requisitas, caret debita subscriptione vel sigillò legitimò, invocatione Divina, anno, die, Indictione, loco adscripto &c. 3. Ratione causæ materialis, quia erectum est super re illicita & prohibita. 4. Ratione causæ finalis, quia non probat intentum, ad quod probandum producitur, vel sub- aut opreptitiè obtentum est. 5. Ratione falsitatis, quam continet in puncto substantiali, v. g. circa negotium gestum, ejusque conditiones, circa locum aut tempus, quo dicitur confectum, circa testes, qui sunt Instrumento inscripti, cujusmodi falsitas probari potest vel per Instrumentum contrarium, vel per testes sive Instrumentarios, h. e. Instrumento inscriptos, sive per extraneos. 6. Ratione lituræ, rasuræ, cancellationis in loco substantiali & suspecto, si aliquid reperiatur additum alienâ manu, caractere diverso &c. Dixi, *impugnari*, Judicis autem dein erit, an objecta sint talia, ut expugnari & reprobati debeant Instrumenta. De falsitate

11 Dico 8. Si falsitas circa aliquid substantiale Instrumenti appareat, vel per Instrumentum aut testes Instrumento adversantes sufficienter probetur, expugnatur & reprobatur Instrumentum. per *c. 6. 10. 13. b. t. l. 14. C. eod.* & quidem probabilius in totum, ita ut in nulla sui parte fidem mere-

mereatur; quia testis, qui suo dicto adjicit falsitatem circa punctum substantiale, reprobatur in totum. *can. 17. caus. 3. q. 9.* Et Rescriptum per falsitatem dolosè expressam obtentum amittit suam vim quoad omnes partes. *c. 15. & 20. de rescr.* sed in ordine ad probandum æquiparantur Instrumenta & testes, ac eadem in Instrumentis pugnat ratio, quæ in Rescriptis. Addidi 1. *vel probetur per Instrumentum adversans*: si enim producat aliud Instrumentum exhibitum contrarium vel contradictorium, quod conciliari cum altero nequit (si enim conciliari, & evitari possit per interpretationem, contrarietas vel contradictio, evitari debet) tunc vel est productum utrumque ab eadem Parte? & fides Instrumenti omninò corrumpit. *c. 13. & l. 14. citt.* si unum ab Actore, alterum à Reo, ulterius refert, an unum sit dignius altero, v. g. unum publicum, alterum privatum, & tunc credendum est digniori. per *l. 14. C. de contrah. & comitt. stipul. & c. 32. de testib.* si utrumque est æquè dignum, & paræ auctoritatis, utrumque enervatur, & si per Instrumentum probare suam intentionem voluit, aut debuit Actor, succumbit, Reusque est absolvendus, nisi Actor habeat causam in Jure favorabilem. Addidi 2. *aut per testes adversantes*, ut si testes instrumentarii omnes, vel potiores, negent se actui interfuisse, vel dicant, aliter gestum esse, quàm in Instrumento sit scriptum, & tum rueret Instrumentum. *c. 5. de probat. Nov. 73. c. 3.* non verò si solum dicerent, se quidem fuisse præsentem, at non amplius recordari, quid sit actum inter Partes, vel quo anno & die; quia testes dubitantes nihil

nihil

nihil probant in contrarium. Si verò testes extranei deponerent contra Instrumentum, saltem duo, ac omni exceptione majores, asserendo, vel negotium non ita esse gestum, vel personas principales, aut testes Instrumento inscriptos, tempore confecti testamenti fuisse in alio loco, quàm in quo factum esse Instrumentum loquitur tunc est faciendum discrimen, an testes inscripti adhuc vivant, & pro Instrumento deponant, vel jam sint mortui: in priori casu non sufficiunt duo testes reprobatorii; quia testimonium Notarii, quod habet magnam præsumptionem & assistentiam in Jure, adjutum per testes inscriptos prævaleret: in posteriori expugnatur Instrumentum. per *l. 14. cit. & c. 10. h. t.* quia testes duo de Jure plenè probant, Instrumentum verò, testibus inscriptis, utpote jam mortuis, non adjutum, est solùm testimonium unius Notarii, quod solùm ex indulgentia & assistentia Juris acceptatur pro plena probatione, solàque Juris præsumptione nititur: atqui præsumptio debet cedere veritati, quæ de Jure tam Divino quàm Humano habetur per duos testes omni exceptione majores.

Objic. 1. Probatio per Instrumentum certior est, quàm quæ fit per Testes; quia, quæ scribuntur præmeditatè fiunt, & fidelius retinentur memorià: ergo Instrumentum non reprobatur per Testes. 2. Instrumentum inducit notorium, & ab Authoribus vocatur probatio probata. 3. Instrumento solent inscribi saltem duo testes: ergo unà cum Notario publico enervari nequeunt per duos testes extraneos. *¶ ad 1.* Id fortè verum est, quando nihil opponitur Instrumento, & ejus falsitas,

stas, vel alius defectus non probatur per testes.
Ad 2. Instrumentum confessatum, contra quod nihil opponitur, facit notorium, *transseat*. quod vocatur in controversiam, vel omnino eliditur, negatur. Ad 3. Si testes non subscripserunt Instrumento propria manu, vel adhuc vivi non stant pro Instrumento, fides Instrumenti demum fundatur in Notario, cui facile est testes falsò inscribere; cui proin meritò prævalent duo testes extranei.

TITULUS XXIII.

De Præsumptionibus.

SUMMARIUM.

1. *Quid, & quotuplex sit Præsumptio, & quomodo differat à Fictione Juris.*
2. *Quantum probet Præsumptio Homini:*
3. *Et Præsumptio Juris, vel Juris & de Jure.*
4. *Præsumptio violenta, etiam in Criminalibus, sufficit ad ferendam sententiam.*
5. *Quæ sint axiomata de Præsumptionibus.*

Præsumptio, quasi *ante-sumptio*, quando nempe ante legitimas probationes aliquid pro vero sumitur, sæpius accipitur pro conjectura, non faciente probationem plenam vel semiplenam, & sic opponitur probationi tanquam aliquid minus; sæpe tamen ipsa sola plenè vel semiplenè probat, ut videbimus. Definiri potest, quòd sit *anticibata de re dubia opinio ex indiciis*
per